

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Žvelkime atidžiau

Balandžio 1ąją, juokų ir melagių dieną, kaip sau artimą šventę turėjo paminėti ne vienas mūsų valdančiosios koalicijos politikas, nors, pavyzdžiui, Vijūnėlės bylos dalyviai dievagojosi visais šventaisiais, kad yra tyri kaip ašara ir gink Dieve niekada nemelavo, nesakė netiesos ir neišsisukinėjo, neskambino vienas kitam ir nedavė jokių „zadanių“. Tie, kurie tokiais dalykais kaltina mūsų tyrasirdžius politikus, yra nelaimingi nenuovokėliai. O gal patys turi kokių nors slaptų ketinimų beigi interesų – ne tik išversti iš posto niekuo nekalną aplinkos apsaugos ministrą, bet ir apjuodinti visą valdančiąją koaliciją, sumenkinėti gerus ir didingus jos darbus.

Tai skamba kaip juokai, bet tai panašiau ne į juokus, o į beviltišką provincialumą ir vaizduotės stygių. Na, kam gi įdomus tas aplinkos apsaugos ministras, vargšas funkcionierius, įpareigotas partinės linijos ir niekur nedingusio, tik prie naujų sąlygų prisitaikiusio sovietinio nomenklatūrinio mentaliteto įpratintas reaguoti į pasitaikančias „zadanijas“?.. Kam įdomios smulkios politikuojančių rietenos, vietinės įtakos dalijimasis ir nepasidalijimas?.. Tas malimasis dvasinėje plokštumoje, nuolatinis kaltininkų ieškojimas ir pastovus munduro šveitimas?..

Ir bene įprastu dalyku, jau nieko nebestebinančiu, tapęs melas: kiek gi bus galima meluoti ir ramiai žvelgti žmonėms į akis? Kada ateis metas, kai nebebus įmanoma neprisiimti kaltės, neprisiimti atsakomybės?..

Tas metas ateis tada, kai išaugs kritinė visuomenės masė ir patys žmonės ims nebetoleruoti melo. Nes dabartinę situaciją galima paaiškinti tik tuo, kad rinkėjai toleruoja politikų, kuriuos renka į valdžią, melą, kad nelaiko jo didele blogybe, kad patys savo gyvenime pasiremia melu ir atsainiai žvelgia į asmeninę atsakomybę ir savo pareigą valstybei.

Ši situacija turėtų radikaliai keistis. Gyvenimas gerėja ne tik dėl to, kad auga atlyginimai, pinga maisto produktai ar tamsta laimėjote loterijoje – gerėja ir dėl to, kai įstatymus leidžianti ir jų vykdyimą prižiūrinti valdžia pati laikosi įstatymų, o ne taikosi juos apeiti. Negi mums dar ir šiandien reikalingas sovietmečio išlasas – nomenklatūrinės korupcijos sistema, pagrįsta ne kieno nors kito, o būtent rinkėjo interesų ignoravimu?.. Nejaugi daliai piliečių vis dar patinka žiūrėti į meluojančio politiką akis – ką jie ten mato, gal jo sielą, ją kadaise išvydo Bushas, pažvelgęs Putinui į akis?.. Gal reikėtų atidžiau pažvelgti?..

Žvelkime atidžiau, nes Seimo rinkimai – ne už kalnų. Norisi, kad į valdžią ateitų politikai, dėl kurių nebūtų gėda. Kurių intelektualinis koeficientas nebūtų lygus nuliui, kuriems kultūra reikštų ne tik mokėjimą naudotis šakute ir kurie bibliotekoms nesiųstų senų tarybinių vadovėlių, įvardydami tai kaip dovaną. Kurie ne tik rašytų knygas, bet ir jas skaitytų. Ir, jei reikia, turėtų garbingumo pasakyti – taip, šiuo atveju aš kaltas. Prisiimu atsakomybę. Bandysiu situaciją pakeisti.

Kad jie taip pasakytų, turime tai pasakyti patys sau.

Renata Šerelytė

Žvejų kaimelio Kamčiatkos pusiasalyje liekanos

ŽODŽIŲ SODAS

*žodžiai kaip žodžiai – verti
nebūti tylumoje uždusinti
tik baisiai nelengva išversti
tuos žodžius į gerąją pusę*

*gali šitaip ir sunešioti
gerosiomis akimis į vidų
o gali paleisti šitą žodį
ganytis po dangų žydą*

*kaip skarelę, nešiotą išvirkščią
šiltas vėjas kad būtų nutraukęs
ir pražydinęs vakarykščią
ir šiandien, ir laukiamą*

*spalvomis pamirštomis ir raštais
lyg būtų ne mūsų krašto*

Vladas Braziūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Žvelkime atidžiau • **2-as psl.** Audronė Viktorija Škiudaitė. Seniausias Vilniaus universiteto bibliotekos dokumentas – išeivijos lietuvių dovana • **3-as psl.** Vladas Šimkus. Eilėraščiai • **4-as psl.** L. Vasiliauskaitė-Rožukienė. Pirmoji pasaulyje mokslinė pelkėtyros studija – jau lietuviškai • **5-as psl.** Renata Šerelytė. Fatalizmas ar laisva valia? (Naujos knygos) • **6 psl.** Algis Vaškevičius. Karaliaučiuje ir Gardine – dėmesys Lietuvai ir lietuvių kalbai • **7-as psl.** Gediminas Mikelaitis. Legendinis Jurgis Baltrušaitis – laiškinkas • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: VU bibliotekos unikumai • Pokalbis su JAV lietuvių rašytoja Birute Putriute

Seniausias Vilniaus universiteto bibliotekos dokumentas – išeivijos lietuvio dovana

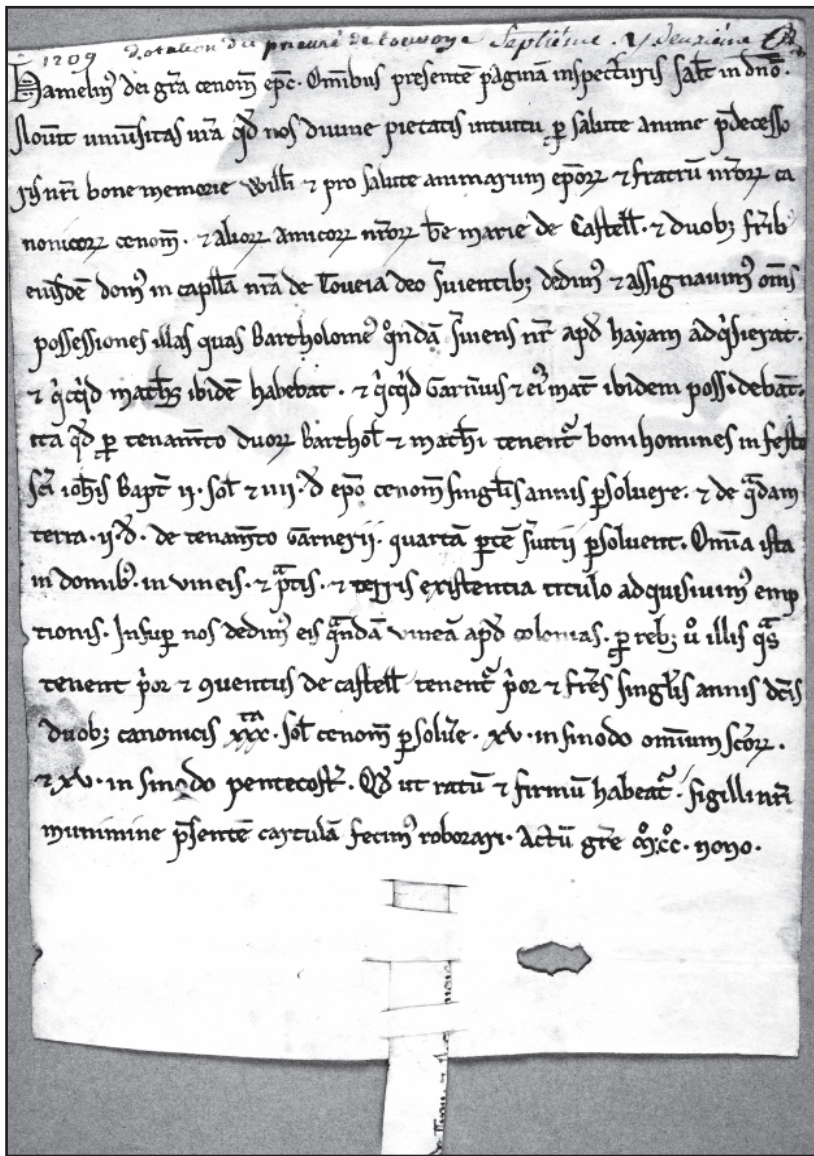
Audronė Viktorija Škiudaitė

Kovo 11-osios švenčių dienomis Lietuvos radijas transliavo reportažą iš Vilniaus universiteto bibliotekos senųjų rankraščių skyriaus, veikiančio centriniuose universiteto rūmuose Vilniaus senamiestyje (Universiteto g. 3). Reportaže buvo pranešta įdomi naujiena – Vilniaus universiteto bibliotekos seniausias turimas dokumentas yra jau Lietuvos nepriklausomybės metais padovanotas išeivijos lietuvio. Žurnalistei Vitai Ličytei retų spaudinių skyriaus bibliotekininkė Nijolė Šulgienė su nuostaba papasakojo, kad vieną 1993 m. dieną į bibliotekos rankraštyną atėjo du mieli pagyvenę žmonės – Vladas ir Veronika Kulbokai, kurie į Lietuvą buvo atvažiavę pirmą kartą po 50 metų, ir pranešė, kad bibliotekai nori padovanoti vertingą dovaną. Vladas Kulbokas iš vidinės švarko kišenėlės išsitraukė į 3 dalis sulenktą nediduką, 1209 m. rašytą dokumentą – vos didesnę už delną pergamento lapelį. (Žurnalistė nusistebėjo, kad jis tik dviem šimtais metų jaunesnis už Lietuvos vardą, pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėta 1009 m.)

Radio laida paskatino apie šią retenybę ir jos dovanotojus sužinoti daugiau. Pasirodo, apie Kulbokus ir šį pergamentą „Lituanistikoje“ 2005 m. yra rašiusi senųjų rankraščių specialistė Irena Katilienė. Jos straipsnyje sakoma, kad seniausią amžiumi pergamentą Rankraščių skyriui Vladas Kulbokas (g. 1908 m. balandžio 6 d. Našiškiuose, Vilkaviškio valsčiuje; m. 2000 m. gruodžio 24 d. Putname, JAV) perdavė su tokiu prierašu: „1209 m. pergamentas gautas 1933 m. Plungėje iš 4-os klasės mokinio Gadeikio, kurio tėvas dirbo dvarininko prancūzų kilmės didiko Choiseulio dvare. Choiseuliui pasitraukus, jo biblioteka buvo išdraskyta. Mokinio Gadeikio tėvas pergamentą dovanojo sūnui, o jis man. Pergamentas apkeliauo Austriją, Vokietiją, Ameriką. Po ilgo gulėjimo banko seife nutariau grąžinti į Tėvynę. Vladas Kulbokas, 1940–1942 m. Vilniaus m. gimnazijos (A. Mickevičiaus vardo) mokytojas, 1942–1944 m. Švietimo valdybos patarėjas vadovėlių reikalams. 1993. VI. 2”.

I. Katilienė pateikia daugiau žinių ir apie pergamento perdavėjus Vladą ir Veroniką Kulbokus. Jie 1944-aisiais pasitraukė į Vakarus. Vladas Kulbokas – pedagogas, literatūros tyrinėtojas, baigęs Vytauto Didžiojo universitetą ir nuo 1932 m. mokytojaves Plungės gimnazijoje, mokytojų seminarijoje, vėliau – Pasvalio aukštesniojoje komercijos mokykloje, nuo 1939 m. pabaigos iki pasitraukimo dirbęs Vilniuje švietimo srityje. Rinko tautosaką, žodžius „Lietuvių kalbos žodynui“ (užrašė apie 10 tūkst. žodžių). Išeivijoje taip pat dirbo pedagoginį darbą, 1945–1947 m. studijavo romanistiką Tubingeno universitete. Nuo 1949 m. persikėlė į JAV, į Bostoną. Ten dėstė lituanistinėje mokykloje, buvo jos vedėjas, dirbo Bostono koledžo bibliotekoje. Taisė „Lietuvių enciklopedijos“ (LE), pedagoginių leidinių, vadovėlių kalbą. Bendradarbiavo periodinėje spaudoje („Aiduose“, „Ateityje“, „Darbininke“, „Drauge“), parašė nemažai monografių apie lietuvių literatūros kritiką bei literatūrą tremtyje ir kt. Buvo Lituanistikos instituto narys, priklausė LKMA, Lietuvių rašytojų draugijai.

Veronika Maminskaitė-Kulbokienė (g. 1911 m. Lygumų kaime, Švenčionių r.; m. 2000 m. JAV) – taip pat pedagogė, visuomenės veikėja. Vilniaus universitete studijavo geografiją, dirbo Lietuvos mokslo draugijos muziejuje, dėstė Vytauto Didžiojo ir Kunigaikštienės Birutės gimnazijose, aktyviai dalyvavo Vilniaus krašto lietuvių organizacijų veikloje. Išeivijoje dirbo pedagoginį darbą jos pačios įsteigtoje lituanistinėje „Saulės“ mokykloje, ilgai jai vadovavo.

Vlado ir Veronikos Kulbokų Vilniaus universiteto bibliotekai padovanotas uni-kalus – 1209 m. rašytas pergamentas. Vilniaus universiteto bibliotekos nuotr.

Bendradarbiavo periodinėje spaudoje, kuri laiką redagavo mergaičių skyrių žurnale „Vytis“, LE parašė per 300 straipsnių apie Vilniaus krašto vietas, lietuviškas organizacijas, asmenis. Parašė atsiminimų knygą, parengė ir išleido kompozitoriaus J. Siniaus kompozicijų rinkinį ir kt., aktyviai dalyvavo įvairių moterų organizacijų veikloje. LKMA narė, dalyvavusi rengiant jos suvažiavimus ir pan.

Pergamentą perskaiciusi senų rankraščių tyrinėtoja Irena Katilienė pateikia tokį pergamento turinį: tai Le Manso vyskupo Hamelino raštas, kuriuo jis vienuoliams iš Švč. Mergelės Marijos de Castelli? vienuolyno dovanoja žemes ir vynuogyną. Tyrinėtoja 2005 m. „Lituanistikoje“ rašė:

„Mūsų šio pergamento teksto informacija nėra artima lietuviškai aplinkai. Aštuonių amžių senumo faktai, susiję su sunkiai išaiškinama vietoje Prancūzijoje, bei dokumente minimi asmenys priklauso istorijos miglomis užklotai praeičiai. Tekste minimas *Hamelinus episcopus cenomanensis* [Le Manso vyskupas Hamelinas] dovanoja savo vynuogynus Palaimintosios (lietuviškai verstume – Švenčiausiosios) Marijos vienuolyno [neaišku, kokio – cistersų, bernardinų ar kt.] broliams. Apie Hameliną pavyko rasti tiek žinių: 1190 12 01 išrinktas vyskupu, 1218 10 31 atsistatydino.

Le Mansas (*Cenomanum*) – miestas šiaurės rytų Prancūzijoje Sarthe departamente, prie Sarthe upės; sena vyskupų rezidencija, dabar garsėjanti sportinių automobilių ištvermės lenktynėmis, minima dar Ptolemėjaus, istorijoje žinomas romėnų miestas *Suindinum*, arba *Vindinum*, buvęs aulerkų cenomanų (*cenomani aulerici*) (vienos didžiausių keltų genties, gyvenusios dab. Sarthe departamento teritorijoje) sostinė *Gallia Lugdunensis* provincijoje...

Tekste minimi broliai – galbūt bernardinai. Sunkiai įskaitomas vietovardis *Treveja* ar *Troveia* – galbūt Trèves kaimas (Maine et Loire departamente), nors nėra jokių garantijų, arba Troyes miestas (Aube departamente), lotyniškai *Trecensis*, o gal ir dar kokia kita vietovė. Asmenvardžiai: Viljamas

(Wills) – vadinamas mūsų pirmtaku, vadinasi, anks-tesnis Cenomano vyskupas; Garnerijus (*Garnerius*), Baltramiejus (*Bartholomaeus*), Matas (*Maths*) – tikriausiai garbingi savo epochos žmonės, tačiau mums jų vardai ne ką tesako.

...Rankraštis rašytas lotynų kalba, vėlesni įrašai prancūzų k. Teksto apimtis – 16 eilučių, formatas – 19x14 cm. 2001 m. dokumentą restauravo D. Joynaitė”.

Tyrinėtoja sako, kad pergamentas į Lietuvą atkeliavo su Augusto Šuazelio šeima. „Šuazelių (Choiseul) sena ir garbinga giminė, kilusi iš Prancūzijos Haute-Marne departamente, Choiseul vietovės. Mus labiausiai domina Augustas [Ogiustas] Gufjė-Šuazelis (Choiseul-Gouffier Marie Gabriel Floran August, 1752-1817) – prancūzų diplomatas ir archeologas, Prancūzų akademijos narys. Užsidegęs tyrinėti antikos pasaulį, metęs karo tarnybą (24 metų jau buvo tapęs pulkininku), išvyko į Graikiją drauge su keliais dailininkais ir mokslininkais, trejus metus piešė paminklus, studijavo liaudies buitį, rinko padavimus, kuriuos vėliau Prancūzijoje išleido. Už tai išrinktas Prancūzų akademijos nariu. Paskui dirbo ambasadoriumi Konstantinopolyje, o 1791 m. atsidūrė Londone. Po Burbonų žlugimo pasitraukė į Sankt Peterburgą, kur pelnė imperatorės Jekaterinos II didžiausią palankumą.

Caras Pavlas I jam suteikė slaptojo patarėjo, Dailės akademijos prezidento ir Imperatoriškosios bibliotekos direktoriaus vardą. 1797 m. šis caras Platelių dvarą ir jo apylinkes (po 1795 m. Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo Plateliai atiteko Rusijai) padovanojo Augustui Gufjė-Šuazeliui. 1801 m. dovanojimą patvirtino caras Aleksandras I. Pagal išlikusius dokumentus, saugomus Žemaičių „Alkos“ muziejuje, Šuaze-

liams dvaras oficialiai perduotas 1807–1808 m. Pastoviau dvare apsigyveno Augusto Šuazelio-Gufjė sūnus Antuanas Lui Oktavijus, kurio antroji žmona buvo Sofija Tyzenhauzaitė, prancūzų kalba parašiusi ne vieną istorinį romaną. Grafiui Šuazeliai Plateliaus valdė iki Antrojo pasaulinio karo. Po 1940 m. Platelių dvaro palikimas atsidūrė Žemaičių „Alkos“ muziejuje”.

Tyrinėtoja dar priduria žinių ir apie pergamentą – tai pirmiausia rašymo medžiaga, pagaminta iš gyvūno odos. Pavadinimas kilęs nuo Pergamo miesto Mažojoje Azijoje, nors ryšys nėra visai aiškus. Pasak Plinijaus, pergamento išradėjas buvęs Pergamo karalius Eumenėjas II (195–158 m. pr. Kr.), priverstas ieškoti medžiagos rašymui dėl to, kad esą Ptolemėjas išleides draudimą išvežti iš Egipto papirusą. Tačiau moksliniai tyrimai šios versijos nepatvirtina. Oda rašymo tikslams buvo naudojama nuo labai senų laikų (XX a. pr. Kr.) ir pergamentas gamintas dar prieš Eumenėją. Galbūt jo valdymo laikais pergamento gamyba buvo patobulinta, o Pergamas tapo svarbiu jo produkcijos centru. Jau II a. po Kr. pergamentas ėmė konkuruoti su papirusu dėl galimybių jį gaminti savame krašte iš vietinių žaliavų, geriau tinkamą rašyti kodeksams ir panaudoti abi puses, taip pat iliuminuoti. Pergamentą pradžioje gamindavo daugiausia vienuolynai, vėliau, atsiradus miestams (nuo XII a.), jį gamino pergamentininkai (*pergaminari*, *membranarii*). XIV a. pergamentą išstūmė popierius, nors ir toliau XV ir XVI a. jis buvo naudojamas iliuminuotiems rankraščiams.

Smalsu būtų ir daugiau sužinoti apie Vilniaus universiteto biblioteką, kur senų spaudinių ir rankraščių lobyne saugomos tokios retenybės kaip II Lietuvos statutas, Mikalojaus Daukšos ir Martyno Mažvydo „Katekizmas” ir kt., bet apie tai kita kartą.

Beje, Vilniaus universiteto bibliotekos atstovės kvietė apsilankyti šioje mokslų šventovėje ir patikino, kad visos čia saugomos retenybės lankytojams yra prieinamos. □

VLADAS ŠIMKUS • EILĖRAŠČIAI

Pradžia

Aš dar negimęs, bet seniai
Yra sodybos, vasarojai,
Ir kvepia obuoliai skaniai,
Tokie šalti ir aprasoję.

Aš dar negimęs, o dangum
Keliauja debesys pavėjui...
Ir kaip tai paprasta – paskum
Į dūzgiančią išeiti pievą!

Kaip paprasta išmokyti žodžius,
Kuriuos vieni kitiems pasakom.
Ir plieskia žvaigždės pro medžius
Šioj žemėje, šioje visatoj.

Žmogus prasideda anksti –
Nuo šito aukšto paprastumo,
Kai ima šviesti paprasti
Nepaprastumai ir atstumai.

Ir nieko nenuplagijuos
Netalentingi debutantai.
Kūryba – kai nėra jokios
Kūrybos. Viskas išgyventa.

Šitoks rytas – blaivuma ir ryžtas.
Dar anksti, velnioniškai anksti.
Ir visi keliai per žemę ryškūs,
Lyg žemėlapyje išvesti.

Ir draugai man blogo nelinkėjo,
Džiugino mane šviesia dalia
(Šitoje srity jie užkietėję). –
Dėkui. Nepakenks galų gale.

O dabar štai mano rankos tuščios.
Vėl ką rasiu – paaiškės negreit.
Tik, sausam rytiniam vėjui pučiant.
Vienas pro duris turiu išeit.

Pakelti visi malonūs tostai.
Kam šis įprastinis reginys,
Kai žmogus mažėdamas vis tolsta
Ryto šviesoje –
Pakol išnyks.

Ligi šiol nebuvo mūsų
Ir nebuvo tokio vardo – tu.
Tai tikrai poetai duso
Nuo žiedais apsunkusių naktų.

Ir į mus tik laikas bėgo bėgo,
Kol atbėgo – geras ir skubus.
Kol išsivedė ir mus tos pačios jėgos,
Kur iš medžių išsunkia lapus.

Arūnas Eismontas. Skėčių pardavėjas

Apie tai, kaip krisdavo lėktuvai

Stebėdavau dangų pro skylę stoge.
Buvau tada aštuonmetis lietuvis.
Žinojau tik tiek:
Užsidegęs staiga
Iš dviejų turi kristi
Vienas lėktuvas.

Tik paskui sužinojau,
Kiek daug praranda
Pilotai, krintą į žemę.
Praranda jie viską –
Upes ir dangų,
Ir foto, nešiotą kairėj kišenėje.

Praranda
Mėgiamą švilpaut melodiją,
Šachmatus, išbarstytus ant stalo.
Praranda
Galimybę meluoti,
Galimybę išpirkt savo melą.
O tąsyk man terūpėjo lėktuvai.

Jie nėra pro dūmus,
Šaudė
Ir degė.
Argi galima buvo
Pražiopsoti šitokį reginį?
Atleiskit, pilotai.
Ką aš galėjau žinoti?
Apie žmogų žinios
Negreitai įgyjamos.
Jūs kritot į žemę –
Vienodi vienodi –
Su epitetu „nebe gyvas“.

Rudeniškas laiškas

Rašau tau jambais (ką pati matai),
Nes aš laikausi vietinės tvarkos,
Nes laikrodžiai čia eina lygiai taip
Ir šitaip vaisiai krinta nuo šakos.

Čionai ramu ir niekas ne vėlu,
Ir rūpesčiai visi – kitam kažkam.
Sode kasdien lietus tarp avilių,
Ir jau ruduo įsivogė miškan.

Aš draugas paukščiams ir žolėms
tapau,
Su krūmais gyvenu kaip su draugais,
O vakar tokį zuikį sutikau,
Kad viens iš kito leipome juokais.

Kai dėl žmonių, tai moku ištisai
Kiekvieną skyrių jų darbų eigos:
Daržai, klojimai, vakarais – balsai,
Ir jie kitos sau duonos neieškos.

O naktimis nustebina mane
Toks netikėtas mėnuo už langų.
Šviesos apsemtam dideliame name
Klausausi vėjo ir neužmiegu.

Tu nori būti mylima? Tai va.
Šiame name (tu jį keistai lankai)
Toks pat komfortas man mylėt tave,
Kaip mėnesienos kupini langai.

Tai ne vienatvė, jeigu ji tokia,
Kai dar aiškiau suvokiamas ryšys.
Juk neseniai mes buvome drauge,
Ir tu laikai dar atminty pušis.

Ir tu turi galvoti apie mane,
Nes kam gi ši talpi erdvė aplink –
Su lapais drumzlinu vandens klane,
Su debesiu, nuvaromu tolyn?

Kam tąsyk parkai ir takai miškuos,
Kur žvaigždės dangų brauko įkypai,
Kur, lydimi nerealaus kažko,
Du žmonės vaikšto visiškai trumpai?..

Paskui gyvena skyrium ar kartu,
Ar laiškus rašo dideliame name, –
Tai vienas kito ieško žmonės du
Pasaulyje ir vienas kitame.

Pirmoji pasaulyje mokslinė pelkėtyros studija – jau lietuviškai

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Paminint Žemės dieną Saugomų teritorijų nacionaliniame lankytojų centre sutikta K. A. Vėberio monografija apie Aukštumos pelkę, surengta foto-paroda ir ekskursija

Žemės dienos proga. Pirmiausia buvo priminta, kaip svarbu tausoti gamtą ir iškelta naujoji žydra vėliava su gaubliu centre priešais Saugomų teritorijų nacionalinį lankytojų centrą (anksčiau čia buvusi Sapiegų rūmų skalbykla). Dalyviai buvo pakviesti į iškilmingą renginį konferencijų salėje (papuošta spalvota ne profesionalių fotografų, o gamtininkų nuotraukų paroda apie Aukštumos pelkės gamtovaizdį, augaliją ir gyvūniją, žmogaus darbus), klausėsi dr. K. A. Vėberio (C. A. Weberio) „Apie Aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis apie detalius pelkių ekosistemos tyrimus“ (*Vegetation und Entstehung des Hochmoors von Augstumal im Memeldelta, 1902 m.*) monografijos, rengėjų (vertėjos, redaktorės, mokslininkų) kalbų ir padėkos žodžių. Knyga išleista ekologiniais dažais ant sertifikuoto popieriaus pagal projektą, skirtą Aukštumos aukštapelkės atkūrimui. Tuo pasirūpino Lietuvos gamtos fondas ir Gamtos tyrimų centras, gavę dalinę paramą iš ES.

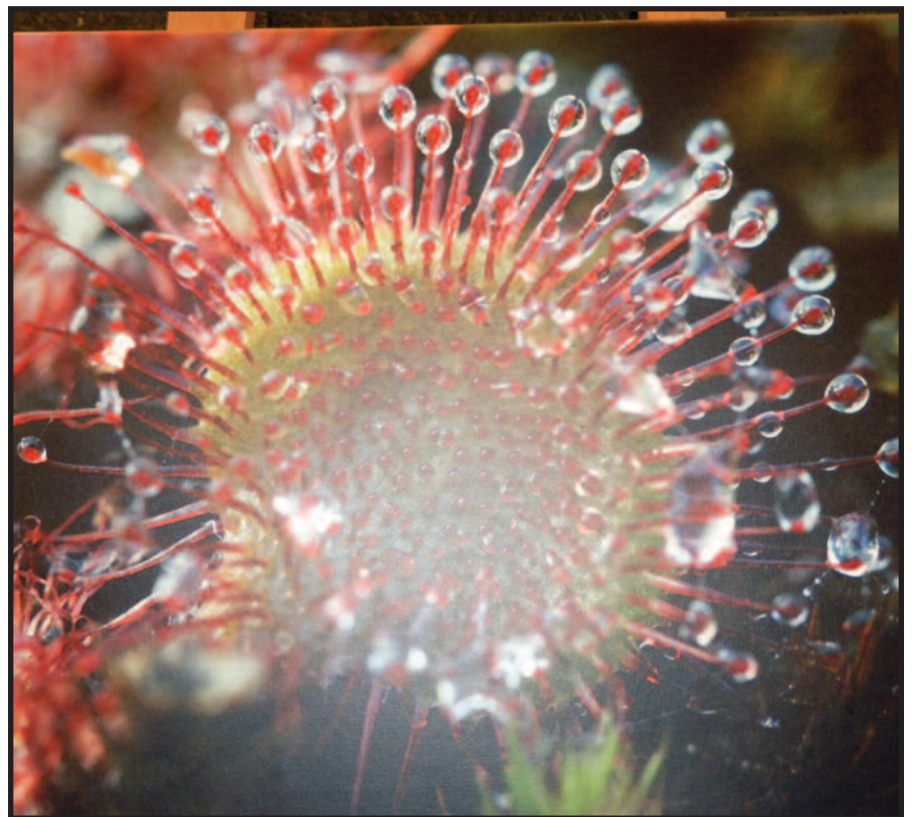

Vėliavos iškėlimas Žemės dienos proga.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Po Saugomų teritorijų nacionalinį lankytojų centrą pasižvalgius.

Šiame lankytojų centre įrengta nuolatinė ekspozicija saugomoms teritorijoms. Konservacinei apsaugai priskirtini rezervatai, draustiniai, paveldo objektai; kompleksinei: nacionaliniai ir regioniniai parkai, biosferos rezervatai ir biosferos poligonai. Lietuvoje yra 3 valstybiniai gamtiniai rezervatai: Čepkelių, Kamanų ir Viešvilės, 2 valstybiniai kultūriniai rezervatai: Kernavės ir Vilniaus pilių. Draustinių Lietuvoje yra kur kas daugiau: 47 kraštovaizdžio, 10 geologinių, 40 geomorfologinių, 34 hidrografiniai, 11 pedologinių, 31 botaninis, 29 zoologiniai, 27 botaniniai-zoologiniai, 52 telmologiniai, 1 talasologinis. Paveldo objektus sudaro tam tikri kraštovaizdžio elementai: geologiniai (rieduliai, uolos, smegduobės, olos, atodangos ir kt.), geomorfologiniai (kalvos, gūbriai, atragiai, daubos, raguvas, dubakloniai ir kt.), hidrogeologiniai (šaltiniai, versmės), hidrografiniai (rėvos, senvagės, salos, kriokliai ir kt.), botaniniai (medžiai, krūmai, saugomų augalų ir grybų rūšių augavietės, unikalios ir nykstančios augalų bendrijos, dendrologiniai rinkiniai, dendrologinę vertę turintys parkai ir skverai), zoologiniai (saugomų gyvūnų rūšių radavietės – veisimosi ir maitinimosi vietos, gyvūnų kolonijos, unikalūs paukščių lizdai ir kt.). Lietuvoje yra 5 nacionaliniai parkai, iš jų 1 istorinis, tai – Trakų nacionalinis parkas. Kiti – Aukštaitijos, Dzūkijos, Kuršių nerijos, Žemaitijos nacionaliniai parkai. Lietuvoje yra 30 regioninių parkų, iš jų irgi vienas – istorinis. Lietuvoje turime ir vieną biosferos – Žuvinto rezervatą, 32 – biosferos poligonus, 3 atkuriamuosius sklypus (žmogaus veikloms nuskurdintiems gamtos ištekliams atkurti, pagausinti ir ribotai naudoti). Kodėl saugomos teritorijos taip vadinamos, kuo jos skiriasi, viskas paaiškinta su netikėtomis staigmenomis (filmukų kambarys), kt. įdomybėmis šiame lankytojų centre, kuriame nuolat rengiamos ekskursijos visiems pavieniams pageidaujantiems ar moksleivių grupėms.

Nukelta į 5 psl.

Apskritalapė saulašarė.

A. Pakalnės nuotr.

Nacionaliniame lankytojų centre bene didžiausia „salelė“, skirta regioniniams lankytojų centrums

Kupstinė kūlingė. Autorė – J. Sendžikaitė

Atkelta iš 4 psl.

Pelkės – Žemės inkstai. Be daugybės įdomių stendų (jų sienelės dekoruotos išpaustomis į medieną žolelių ir gėlelių iš pelkių ir kt. saugomų teritorijų atliekomis) yra ne tik dūrelės su langeliais, iliustruojančiais viską apie mūsų (ir viso pasaulio) saugomas teritorijas su nuorodomis, yra ir tokia kukli klausimų atsakymų viktorina. Vienas jų – kas yra Žemės plaučiai ir inkstai. Kad miškai yra Žemės plaučiai, nesunkiai atspės daugelis, o kas inkstai – nelabai. Žemės inkstai yra pelkės (štai kodėl jas reikia itin saugoti). Buvo pajuokauta, kad pelkės dažnai būna žmonių nurašytos: tarsi tik velniai jose gyveną. O iš tiesų jos užima 3 proc. pasaulio sausumos ir yra labai svarbios klimato kaitai bei biologinei įvairovei. Gyva pelkė lėtai pulsuoja tūkstantmete energija, kiekvieną pavasarį pasipuošdama spanguolių žiedais, saulašarių deimantais, rausvomis tyrulinėmis erikomis (auga tik aukštapelkėje), prakalbėdama gervių, sėjiku, kuolingų balsais, sušmėžuodama raudonosios skėtės (toks retas laumžirgis) ar jūrinio erelio sparnais, joje randa užuovėją ir briedis, ir angis, svaigina gailiai, o kai pelkė sunaikinama – dvelkia mirtimi ir stagnacija...

Aukštumalos pelkė – pelkėtyros mokslo lopšys. Minėta Aukštumalos pelkė gimė maždaug prieš 7 tūkstančius metų, kai Krokų lankoje ėmė formuotis durpės. 130 metų du trečdaliai pelkės ploto intensyviai kasamos durpės. Ir tik vienas trečdalis liko natūralaus pelkės veido (1995 m. su skubta paskelbti tą jos dalį telmologiniu draustiniu), netgi dabar rytinė jos dalį vagoja tankus sausinimo griovių tinklas... Aukštumalos aukštapelkė yra Nemuno deltos regioniniame parke, tarp Krokų lankos ežero, Tenenio ir Minijos upių žemupių, joje – per tris šimtus pelkinių ežerėlių. Vokiečių botanikas K. A. Vėberis prieš šimtą metų ją kruopščiai, pedantiškai ištyrė ir pagal ją parašė pirmąjį pasaulyje vadovėlį „Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis apie detalius pelkių ekosistemos tyrimus“. Tai – pati pirmoji pasaulyje mokslo knyga apie pelkes (apie jos buveines, paukščius, augalus), autorius inventorizavo viską (ir tai, ko nepažino, tuomet augalų mėginius augino namuose, kvietėsi specialistus). Knyga pasižymi detalių ir patikimų duomenų gausa, lentelėmis, brėžiniais, piešiniais ir nuotraukomis.

Pelkėtas monografijos autoriaus mokslinės praktikos kelias. Karlo Alberto Vėberio (1856-1931) biografiją apžvelgė biomedicinos mokslų dr. mokslinė redaktorė Jūratė Sendžikaitė. Daugiausia informacijos apie jį surinkusi angliskajame monografijos išleidimo variante (išėjo 2002 m.), ekrane ji parodė ir Vėberio Bibliją, kuri yra savotiška *Silva Rerum*, jo šeimos istorija. Mokslininkas gimė 1856 sausio 13 Špandau priemiestyje (dab. Berlyno teritorija). Jam teko pakelti įvairių žinių bagažą, kol tapo pelkių mokslininku. Iš pradžių jis studijavo chemijos ir gamtos mokslus, po metų perėjo į Viurtenbergo universitetą, kur Julio Zakso buvo paviestas būti asistentu (augalų asimiliacijos eksperimentams). Tais laikais mokslo alternatyva buvo darbas vidurinėje mokykloje, tam nepaisant kitų mokslų reikėję specialaus valstybinio egzamino (jį išlaikė 1881 m.). Dėl tuometinės bedarbystės teko vykti į Prenclau, kur gavęs gimnazijos direktoriaus rekomendaciją galėjo privačiai mokyti matematikos ir aritmetikos. Laisvalaikiu atsidėjo mokslo darbams, tyrinėjo Prenclau apylinkių pievų augalus. 1884 m. dirbo Hohenvesteldo žemės ūkio kolegijoje. Turėjo daugiau laisvo laiko, dėstė privačiai, todėl galėjo atsidėti ir aukštapelkės tyrinėjimui. 1894 m. K. A. Vėberis įsidarbino Brėmeno pelkių tyrimų stotyje: domėjosi natūralių pelkių augalija, jų formavimosi istorija poledynmetyje, durpių sudėtimi, klasifikavimu, klimato kaita. Pelkių tyrimų stotyje Vėberis išdirbo 30 m., išėjęs į pensiją toliau vykdavo į ekspedicijas, skelbė mokslinius darbus, sukaupė patirtį išdėstė trijuose „Biologinių tyrimų metodų vadovo“ skyriuose. Mirė 1931 m. rugsėjo 11 d. Brėmene. Profesoriaus atminimui Vokietijos pelkininkų draugija įsteigė apdovanojimą – K. A. Vėberio medalį, kuris skiriamas už išskirtinius pasiekimus pelkėtyros moksle. Apdovanotieji ankstesni šios monografijos vertėjai: prof. Hansas Justenas ir prof. Michael Succow. Buvo pasiūlyta šia premija apdovanoti ir mūsų vertėją į lietuvių kalbą – biomedicinos mokslų dr. Dalytę Matulevičiūtę. □

NAUJOS KNYGOS

Fatalizmas ar laisva valia?

Renata Šerelytė

Leonid Andrejev. Judas Iskarijotas: apysaka. Šėtono dienoraštis: romanas. Iš rusų kalbos vertė Aidas Jurašius. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016

Pirmą kartą lietuvių kalba leidžiami Leonido Andrejevo kūriniai „Judas Iskarijotas“ ir „Šėtono dienoraštis“ aiškiai atspindi ne tik sudėtingą, į kraštutinumus linkusią autoriaus asmenybę, bet ir tokį pat sudėtingą, prieštaravimų kupiną laikmetį – Pirmąjį pasaulinį karą, Rusijos revoliuciją („Judo Iskarijoto“ parašymo data – 1907 m., „Šėtono dienoraščio“ – 1919 m.). O jeigu į istoriją žvelgtume ne kaip į baigtinį, sustingusį laiką, o kaip į pasikartojančius tam tikrus dėsningumus ir paradoksus, šių dviejų kūrinių tematika atrodo visai šiuolaikiška.

Apysakoje „Judas Iskarijotas“ narpliojamas vienas iš „prakeiktųjų klausimų“, kamuojančių žmonią nuo pat jos atsiradimo – išdavystė. Paskutinytis pragaro ratas, už kurio jau nebėra kur eiti, pati didžiausia kančia, neteikianti nė trupinėlio vilties. Leonido Andrejevo Judas – psichiatro tyrimo vertas objektas, nes jame tiek prieštaravimų, kiek tik gali sutalpinti skylanti, nevienalytė asmenybė. Jo meilė sumišusi su neapykanta, melas – su tiesa, žmogiškoji natūra – su gyvūniškąja (ne kartą pabrėžiama, kad Judas primena aštuonkoją, jo gumburiuota, keistos formos galva, kerėpliški judesiai, pasaliūniškas būdas). Nesuprasi, ar jis gražus, ar bjaurus, ar geras, ar blogas, ar stiprus, ar silpnas, kaip jis pasielgs ir ką pasakys. Jis – dviveidis Janusas (tai pabrėžia ir Judo veidas, tarsi padalytas į dvi dalis, viena – su gyva, aštria juoda akimi, su gyvomis raukšlėmis, išraiškinga, kita – su balsva akla akimi, numirėliška lygi, plokščia, nejudanti).

Jeigu spręstume šį „prakeiktąjį klausimą“ remdamiesi fatalizmu (jei viskas nulemta iš anksto ir vaidmenys paskirti, niekas jų neišvengs – nei Pontijus Pilotas, nei Kajafas, nei Judas), viskas atrodytų kur kas paprasčiau, logiškiau, ir, ko gero, kur kas siaubingiau. Juk iš tiesų baisu priklausyti nuo aklos jėgos ir neturėti valios pasirinkti. Jeigu nebūtų Judo, ar nebūtų išdavystės?.. Jeigu nebūtų Piloto, ar

nebūtų Jėzaus pasmerkimo ir nukryžiovimo?.. Jeigu Hitleris vaikystėje būtų nuskendęs upėje ir jo nebūtų išgelbėjęs senas mokytojas, ar būtume išvengę Antrojo pasaulinio karo ir holokausto?.. Kiek čia priklauso nuo žmogaus pasirinkimo? Kiek įtakos turi lemtis?.. Viena, kas aišku (regis, ir Andrejevo apysakoje tai akcentuojama, nors ir neryškiai) – jeigu nebūtų Jėzaus aukos, nebūtų nieko, nes niekas kitas ir jokiomis kitomis aplinkybėmis negali jos pakeisti.

Galbūt todėl visi „prakeiktieji klausimai“, kurie bebūtų prieštaringi, skausmingi, šizofreniškai paveikūs, kartais gali atrodyti ir spekuliatyvūs. Štai Judas – nereikia manyti, kad jis išdavė savo Mokytoją todėl, kad jo nemylėjo, anaipol – jis tai padarė iš meilės, tik tąją meilę derėtų suvokti kaip atstumto, pajuokiamo, įpratusio būti ujamu ir apgaulinėjamu, negailestingo, savininkiško savimylės meilę, taigi tikrai nepanašią į tą, kuri apdainuojama Kalno pamoksle. Andrejevo sukurtas Judo paveikslas palieka stiprų išpūdį – jis neatitinka įprastos išdaviko klischės, kai išduodama dėl pinigų, įtakos, garbės, malonumų, keršto troškimo ar panašiai. Netgi ne dėl tuštybės ar tos pačios savimeilės. Tai kažkokia metafizinė išdavystė, būdinga pusiau mitinei tikrovei ir sunkiai suprantama šiuolaikiniam merkantilinės tikrovės valdomam žmogui.

„Šėtono dienoraštis“, kuriame vaizduojamas į Romą atvykstantis Šėtonas, išikūnijęs amerikiečių milijardieriaus Vondergudo asmenyje, lydimas Topio, kuris irgi yra velnias, norom nenorom primena gerokai vėliau Michailo Bulgakovo sukurtą Volandą su jo svita, atvykstančius į tarybinę Maskvą (romanas „Meistras ir Margarita“). Bulgakovo Volandas iš tiesų atrodo kaip aktorius, atliekantis savo vaidmenį ir neatskleidžiantis savo planų (jo tikrasis balsas iš dalies atsiskleidžia pasakojime apie Pontijų Pilotą – metafizinė vienvė, ledinis abejingumas ir išdidumas, tuo Volandas primena J. Miltono Šėtoną iš „Prarastojo rojaus“, sakantį: „Geriau jau pragare valdovu būti/ Nei šliaužiot nuolankiu vergu dangui!“). Kita vertus, daugelį žavi Volando sarkazmas, triukai ir stebuklai, sudarantys išpūdį, kad Volandas yra padėties viešpats.

Andrejevo romane Šėtonas atrodo bejėgis, neižvalgas ir nearistokratiškas – ši išpūdį kuo toliau, tuo labiau sustiprina autoriaus sumanymas dienoraščio būdu išlieti vidinius Šėtono monologus, atskleidžiančius, kaip Šėtonas kuo toliau, tuo labiau pavergiamas žmogaus kūno, ir, užuot mėgavęsis vaidinimu (kaip kad Volandas), jis pats tampa statistu spektaklyje, kuriame pagrindiniais smuikais griežia žmonės – klastingesni už patį Šėtoną. Tai Tomas Magnusas, žudikas anarchistas, jo meilužė ištvirtė Marija, neturinti sielos, užtat atrodanti tokia tyra, kad kvapą užima (Šėtonas ją netgi įsimyli), kardinolas X, besigviešias įtakos ir pinigų – ši trijulė negailestingai išjuokia vargšą velnią. „Ko tu čia atvykai? Sakei, vaidinti? Gundyti? Juoktis iš mūsų, žmogelių? (...) Bet tu pavėlavai. Reikėjo ateiti anksčiau, o dabar žemė užaugo ir jai tavo talentų nebereikia“ (p. 273).

Itin įdomiai šio kūrinio kontekste nuskamba žodis „valia“. Pasitelkiamas epizodas, kai išvytas iš savo valstybės karalius prašo Vondergudo pinigų, kad galėtų grįžti ir įteisinti (imdamsis smurto) savo valią prieš įstatymą, nes įstatymų laikymasis yra kvailas demokratiškas išradimas, kuris anksčiau ar vėliau žlugs, nes būtinas karalius, ir būtinas tam, „kad *pažeistų* įstatymą, kad būtų valia, esanti aukščiau įstatymo!“ (p. 221). Kitaip tariant, kad vyratų *savivalę*. Skamba šiuolaikiškai – savivaliaujančių „karalių“ elgesys nuo tų laikų labai tepakito.

Literatūra ir menas, 2016 04 01

Karaliaučiuje ir Gardine – dėmesys Lietuvai ir lietuvių kalbai

Algis Vaškevičius

Taip jau sutapo, kad neseniai beveik tuo pačiu metu Lietuvos vardas garsiai skambėjo kaimyninėse šalyse – ir Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) mieste, ir Baltarusijoje, Gardine. Čia vyko renginiai, labai svarbūs ir lietuvių kalbai.

Vasarį ypatingos išskilmės surengtos Karaliaučiaus I. Kanto vardo Baltijos federaliniame universitete – humanitarinių mokslų institute po perkėlimo į kitą vietą iš naujo buvo atidarytas lietuvių kalbos kabinetas bei ta proga surengti moksliniai-praktiniai skaitymai.

Susirinkusius į kabineto atidarymą sveikino šio universiteto prorektorius tarptautiniam bendradarbiavimui ir viešiesiems ryšiams, istorijos mokslų kandidatas Igoris Žukovskis, taip pat Lietuvos Generalinio konsulato Karaliaučiuje ministras-patarėjas Vytautas Umbrasas. Jis padėkojo visiems, prisidėjusiems prie kabineto atnaujinimo, įteikė lietuvių kalbos vyriausiajai dėstytojai Violetai Lopetienei ir slavų-rusų filologijos katedros vedėjai Natalijai Lichinai Generalinio konsulo padėkas, o Generalinio konsulato kultūros atašė Raminta Gecevičienė perskaitė Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos kanclerio Tomo Daukanto sveikinimą universiteto bendruomenei.

Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius sveikindamas šventės dalyvius priminė universiteto lietuviškas šaknis, jo įkūrėjus bei žymiausius studentus. *Albertina* vadinto universiteto studentas Kristijonas Donelaitis mirė 1780 metais, būtent vasario 18 dieną. Labai prasminga, kad būtent šią dieną buvo surengtas Lietuvių kalbos kabineto atidarymas – tai byloja apie K. Donelaičio gyvenimo ir kūrybos gyvumą. G. Skamaročius taip pat atkreipė dėmesį į būtinybę šiame universitete deramai įamžinti K. Donelaičio atminimą.

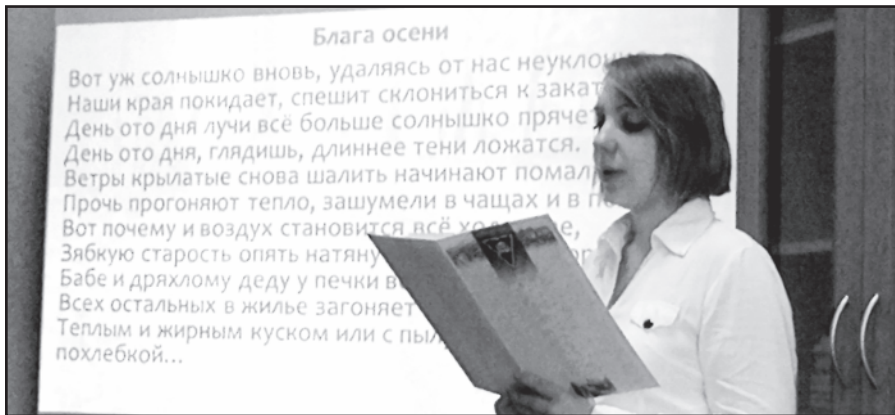
Po to surengti moksliniai-praktiniai skaitymai „Rusijos ir Lietuvos dialogas: mokslas, švietimas, kultūra“. Jų metu darbas vyko dviejose sekcijose. Pirmojoje sekcijoje „Lituanistika šandien: mokslo ir švietimo ryšiai“ pranešimus skaitė I. Kanto universiteto vyriausioji dėstytoja Violeta Lopetienė, kalbėjusi apie lituanistikos dėstyto šio universitete padėtį ir perspektyvas. Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos vadovas Aleksejus Bartnikas, apie kurį neseniai rašė „Draugas“, skaitė pranešimą apie šios asociacijos veiklą, analizuodamas jos tradicijas ir šiandieną.

Idomų ir turiningą pranešimą „Gyvenimo ontologija Liudviko Rėzos kūryboje“ perskaitė I. Kanto universiteto filologijos mokslų daktaras, profesorius Vladimiras Gilmanovas. Apie žymų Karaliaučiaus krašto švietėją, lietuvių kalbos puoselėtoją evangelikų kunigą Gotfridą Ostermejerį, kurio 300-ąsias gimimo metines minime šiemet, kalbėjo Klaipėdos universiteto humanitarinių mokslų daktarė Žavinta Sidabraitė, kurios pranešimo tema buvo „G. Ostermejerio likimas – tarnystė Lietuvos kultūrai“. I. Kanto universiteto filologijos mokslų kandidatė docentė Natalija Lichina pristatė

Ministro pavaduotojo V. Umbraso (antras iš d.) sveikinimo žodis, dešinėje – A. Bartnikas.

G. Skamaročiaus nuotraukos

Skaitoma ištrauka iš K. Donelaičio „Metų“

pranešimą „Hermanas Zudermanas ir Rudolfas Blaumanis: tekstų dialogas“.

Po pietų darbas vyko antrojoje sekcijoje „Lietuvos švietėjų kultūrinis palikimas“, kurios darbui vadovavo A. Bartnikas. Joje buvo skaitomi idomūs I. Kanto universiteto studentų pranešimai. Trečio kurso studentas Sergejus Volkovas pristatė pranešimą „Lietuvos raštijos vystymas“. Studentė Valentina Padeiskaja skaitė pranešimą „Liudviko Rėzos indėlis į lietuvių kalbos išsaugojimą“ bei studento Goaro Manukiano parengtą pranešimą „Kristijono Donelaičio gyvenimas ir kūryba“.

Jevgenijus Šapovalenko pranešime „Aš tikiu šventąja paslaptim...“, remdamasis kultūrologo, ilgamečio Vydūno draugijos vadovo Vacio Bagdaničiaus ir kitų autorių straipsniais, analizavo Vydūno gimtąją aplinką, jo asmenybę ir kūrybą, reikšmę lietuviams bei visam kraštui, filosofo žmogiškojo suvokimo erdves.

Įsruties (Černiachovsko) pedagogikos instituto antrojo kurso studentų Valerijos Vergunovos ir Viktoro Stu-

dinskio pranešimo tema buvo „Danieliaus Kleino lingvistinis palikimas šiuolaikinių filologinių tyrinėjimų kontekste“, I. Kanto universiteto trečiojo kurso studentė Marija Strekozova kalbėjo apie lietuvių kalbos kilmę, o to paties kurso studentė Marija Jachnovė – apie Biblijos vertėją į lietuvių kalbą Joną Bretkūną.

Po kelių dienų lietuvių kalba skambėjo jau kitoje kaimyninėje šalyje – Baltarusijoje, kur Gardino Jankos Kupalos universitete lankėsi Lietuvos delegacija, vadovaujama Lietuvos Generalinio konsulo Gardine Genadijaus Mackelio. Ryte Gardino lietuvių visuomeninio susivienijimo „Tėvynė“ patalpose vyko prasmingas lietuvių kalbos dienos paminėjimas, kurį organizavo susivienijimo vadovai bei aktyvūs nariai.

Jo metu Gardino sekmadieninės lietuvių mokyklėlės mokytoja Svetlana Belinskaja su mokiniais deklavo eiles ir dainavo, Algirdas Dirginčius vaikams ir jų tėveliams priminė lietuvių kalbos vertybes, lietuviškos spaudos draudimo laikotarpį, knygnešystę. Už jaunimo pastangas, ben-

dradarbiavimą su bendruomene dėkojo susivienijimo pirmininkas Antanas Juodaitis.

Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Gardine Genadijus Mackelis anksčiau vykusio konkurso nugalėtojams įteikė atminimo dovanėles. Gardiniečius sveikino bei atminimo dovanėles moksleiviams taip pat įteikė Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros, švietimo ir mokslo komiteto biuro vadovas Kęstutis Kaminskas, Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto dekanė docentė daktarė Žydronė Kolevinskienė, K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius bei kiti svečiai.

Po pietų J. Kupalos universitete vyko Lietuvos delegacijos susitikimas su universiteto vadovybe bei specialistais. Sveikindamas svečius universiteto rektorius Andrejus Korolis pažymėjo, kad šis universitetas turi ilgalaikio bendradarbiavimo su Lietuva patirtį ir palaiko ryšius su Klaipėdos ir Šiaulių universitetais, taip pat su Mykolo Riomerio ir Lietuvos edukologijos universitetais – keičiamasi dėstytojais, rengiamos stažuotės, taip pat studentų ir universitetų darbuotojų mainai.

2010 metais universitete buvo įkurtas Lietuvių kalbos ir kultūros kabinetas, pradėtas ir keletą metų ten vyko mokymas. Dėl lėšų bei aktyvumo stokos paskutiniaisiais metais ši veikla buvo labai sumenkusi, todėl vienas iš pagrindinių susitikimo tikslų buvo abiems šalims aptarti padėtį ir grąžinti galimybę universitete kryptingai mokytis lietuvių kalbos, pažinti lietuviškos kultūros vertybes. Šioje situacijoje pagrindinį krūvį bei metodinės pagalbos teikimą sutiko prisiimti Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakultetas.

Gardino universitetas išreiškė pritarimą anksčiau įkurto kabineto išlaikymui bei veiklos sustiprinimui įvedant lietuvių kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymą. Lituanistikos fakultetas mokymo proceso kokybiškumo užtikrinimui numato į Gardino universitetą deleguoti savo dėstytojus, sudaryti galimybę būsimiems studentams atlikti praktiką, gilinti žinias edukologijos universiteto ir savo partnerių bazėse.

Susitikimai tęsėsi J. Kupalos universiteto lietuvių kalbos ir kultūros centre. Svečiams buvo parengta koncertinė programa: filologijos fakulteto studentai lietuviškai skaitė K. Donelaičio „Metų“ ištraukas (skaitomas tekstas rusų kalba buvo rodomas ekrane), o studentas padainavo lietuvišką dainą. □

Susitikimas Gardine, „Tėvynės“ patalpose.

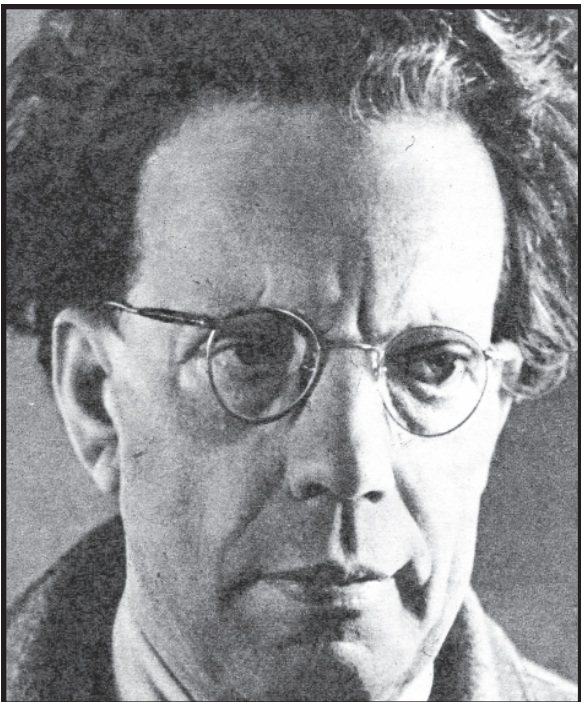
Legendinis Jurgis Baltrušaitis – laiškininkas

Gediminas Mikelaitis

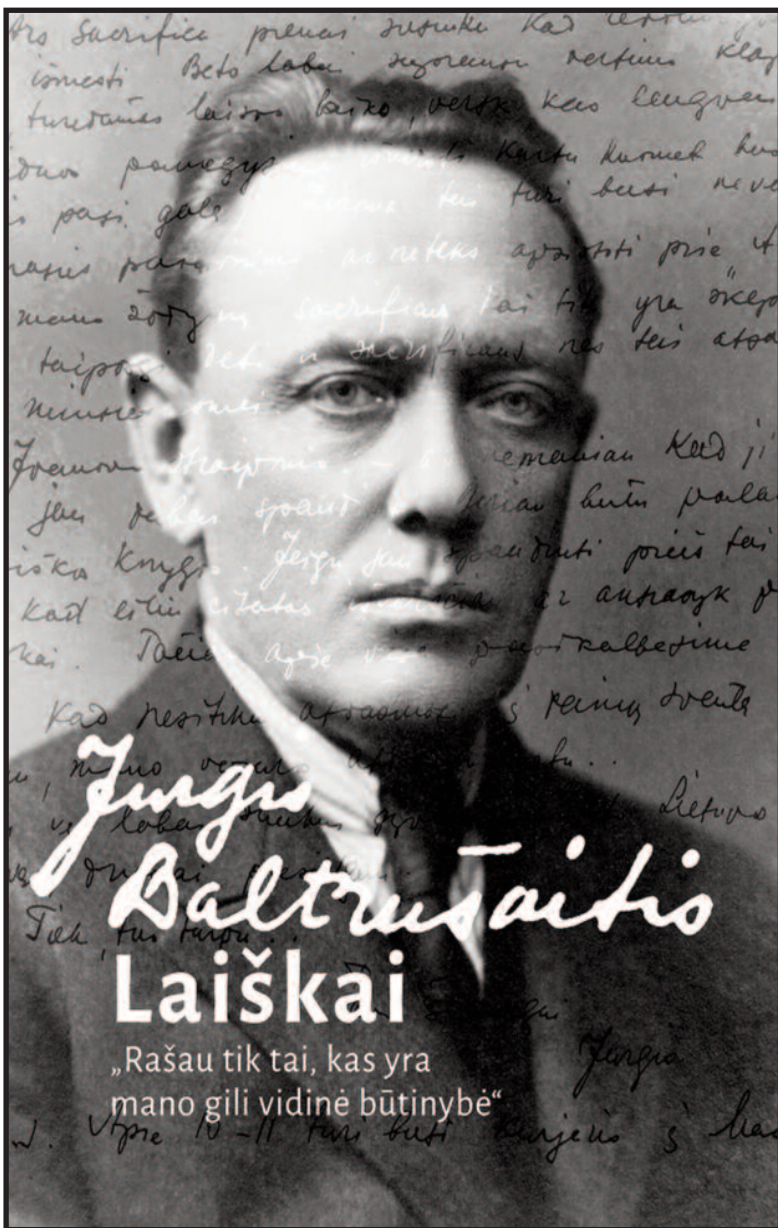
Kartais girdime pasakymą „pilkasis kardinolas“ apie įvairių gyvenimo sričių, ypač politikos, įtakingų asmenų neviešą veiklą. Taip yra pavadintas Pranas Kuraitis dėl neformalaus poveikio katalikų inteligentijai ir filosofijos mokslui Nepriklausomybės laikotarpiu. Panašiu „pilkuoju kardinolu“ vadintinas ir poetas, vertėjas, diplomatas Jurgis Baltrušaitis (1874–1944), dažniausiai neviešai mezgęs ryšius tarp įvairių tautų literatūrų bei kultūrų.

Dar gyvas būdamas jis turėjo ir legendinę savo asmenybės dalį, kartais stebinusią neįtikėtinais prieštaravimais; buvo tylenis, dažnai atrodydavo rūstus kaip uola. Štai žymi rusų aktorė Alisa Koonen, pas poetą Konstantiną Balmontą pirmą kartą sutikusi J. Baltrušaitį, pastebėjo, kad jis per visą vakarą nepratarė nė žodžio. Išeidama ji tyliai paklausė Balmonto: „Ar J. Baltrušaitis kada nors kalba? – Kartais kai ką ir pasako. Tačiau ne tai svarbu. Jo gera poezija ir auksinė širdis“. Vis dėlto po bolševikų revoliucijos Rusijoje uždarumas ir tylumas netrukė mūsų poetui vadovauti Maskvos rašytojų organizacijai. Garsus italų rašytojas Giovanni Papinis, žavėjęsis J. Baltrušaičio asmenybe, 1905 m. kartu su juo praleido nemažai dienų Riminio kurorte prie Florencijos. Jie vaikštinėdavo ilgomis alėjomis palei jūrą, vakarais leisdavo ilgas valandas kavinės terasoje, netardami nė vieno žodžio. Ir tą laiką, tokį bendravimą su J. Baltrušaičiu G. Papinis vadino šviesiausiomis savo jaunystės valandomis.

Neseniai Vilniuje išleistas mokslinis J. Baltrušaičio laiškų leidinys (laiškų originalai ir vertimai, iš rusų ir italų kalbų) praskleidžia dar vieną mažai žinomą jo veiklos pusę – laiškus. Jie rašyti rašytojams (lietuviams – Vincui Krėvei-Mickevičiui, Baliui Sruogai, rusams – Andrejui Belui, Valerijui Briusovui, Viačeslavui Ivanovui; italui – Giovanniui Papiniui), teatro režisieriams (Vsevolodui Mejerholdui, Vladimirui Nemirovičiui-Dančenkai, Konstantinui Stanislavskiui), filosofui Nikolajui Berdiajevui, kompozitoriui Aleksandrui Skriabinui, aktorei Alisai Koonen, diplomatams Vaclovui Sidzikauskui, Jurgiui Šauliui, Juozui Urbšiui ir kitiems. J. Baltrušaičio laiškų keliai sudėtingi. Kaip leidinio įvadiniame straipsnyje rašo prof. Viktorija Daujotytė, jų „negalima susiaurinti tik kaip pagalbinės priemonės, reikia matyti juos kaip visuminį tekstą. J. Baltrušaičio laiškai įvairūs – nuo dalykinio raštelio, kuriuo tariamasi susitikti, kviečiama užėti, apskritai, kas nors pranešama, iki jautrios introspekcijos teksto, galiausiai – iki mažo literatūrinio-filosofinio etiudo ar teatro reformos projekto. J. Baltrušaičio laiškai – medžio principo: kamienas – bendravimas su pagrindiniu adresatu, šakos – vardų, adresų atsišakojimai; ir jiems buvo rašoma, galiausiai – mažyčiai lapeliai, vienetiniai laiškai, atvirukai”.

Giovanni Papinis

Jurgis Baltrušaitis. *Laiškai*. Sudarė ir parengė Jevgenijus Cymbalas, Nikolajus Kotreliovas, Gediminas Mikelaitis, Julija Snežko, vyr. redaktorius Gediminas Mikelaitis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, 384 p.

J. Baltrušaičio laiškų spaudoje buvo skelbta dar išeivijoje JAV ir sovietų okupuotoje Lietuvoje. Laiškų ištraukų publikuota ir rinkinyje „Apimti žmogų iki dugno. Estetika. Literatūros kritika. Vertinimai“ (Vilnius, 2001). Dabartiniame moksliniame rinkinyje – dauguma laiškų skelbiama pirmą kartą, ypač atkreiptinas dėmesys į anksčiau nepublikuotus laiškus G. Papiniui, A. Koonen, K. Stanislavskiui.

Kas įdomiausia J. Baltrušaičio laiškuose? Pirmiausia – tai idėjos apie tai, kaip rašyti; patarimai apie menininko kūrybą; svarstymai apie vidinį, estetinį patyrimą, apie kūrybos paskatas ir tikslus. Rašymas jam nėra lengvabūdiškas žaidimas, o gili vidinė būtinybė. Tikram menininkui svarbiausia

Aktorė Alisa Koonen

sąžiningumas, nuoširdumas, reikalo išmanymas, išijautimas. Visa tai padeda iš naujo užgimti, atsikratyti senų įpročių. Kiekvieno menininko kūrybingumas yra individualus. Jis įstengs kūrybiškai persikūnyti tik tada, jei jam pavyks dvasiškai apsivalyti, pajusti pasikeitimo jėgą.

Menininko sugebėjimas apsivalyti susijęs su kūrybos etika ir su galia pajungti prigimtį dvasiniams polėkiams. Tada jis giliau suvoks pasaulio prasmę, įgis „magišką pasikeitimo jėgą, kuri lemia išlaisvinantį meno stebuklą“. Vidinį menininko atsisąžinimą Baltrušaitis apibūdino žodžiu „prisivyti“. Tai reiškia, kad už stipresnius išgyvenimus reikia „sumokėti bei atsilyginti tylėjimu, neišvengiamu sustingimu, atgaila, fiziniu ar dvasiniu darbu“. Tai reiškia be eilės atlikti praleistą, bet būtiną darbą ir taip užpildyti gyvenimo pilnatvę, be kurios „klibėtų ateitis“. Taigi nuo „prisivyti“ tarsi prasideda pasiaukojimo procesas – pirmiausia kaip „vidinis nusigręžimas nuo šio pasaulio saldybių“. J. Baltrušaitis rašė V. Mejerholdui, kad „meno tikslas – lengviausio pasipriešinimo keliu užvaldyti žmogaus sielą“, išreiškiant tikro ir tariamo pasaulių kontrastą, jų susipynimo grožį. Karas ir revoliucija išklibinę žmonijos gyvenimo pagrindus, o meną pavertę ne triumfuojančiu, bet karingu. J. Baltrušaičio įsitikinimu, tikras menas „ieško naujo krikšto, priėjimo prie meno Jordano upės, nes tik menas, tik tikroji kūryba yra vienintelis įmanomas pasikeitimo stebuklas, tik menas tarnauja nuolatiniam gyvenimo perkeitimui”.

Tačiau kaip menas perkeičia? Pirmiausia kuriančiajam mokantis dvasinio pasirengimo, t. y. stiprinant dvasinį budrumą (kad gyvenimą dovanojančioji Dvasia pernelyg dažnai nerastų savo apaštalų tingių, miegančių ar užsimiršusių); gilinant, spartinant, intensyvinant vidinį patyrimą ir taip didinant kūrinio žmogišką reikšmingumą.

J. Baltrušaitis daug keliavo, daug gyveno įvairiuose Estijos, Rusijos, Italijos, Norvegijos, Šveicarijos kurortuose: Florencijoje, Rimini, Merkiulyje, Vevejė. Jis apsistodavo su šeima, versdavo į rusų kalbą įvairius Vakarų Europos šalių rašytojų kūrinius ir rašydavo laiškus savo draugams bei kultūros veikėjams. Ir kartu ieškodavo gamtoje, ypač Skandinavijoje, vienumos, kurioje galėtų pajusti mistinį anapusinės tikrovės pojūtį. Laiške V. Briusovui rašė: „Švedija ir Norvegija – aš pakankamai jas pažinau per šitas 20 dienų – paslapčių šalys. Aš apstulbęs, kad žmonės čia išvis panašūs į žmones. Jei-gu žmogus nors kiek dar sugeba būti žmogumi ir jei-gu tam reikia išorinio poveikio, tai tik čia ir dar Indijoje, ir Pietų ašigalio srityse tai gali būti įmanoma. Bet aš čionykštės išorės dėka ne kartą jutau reikšmingą priartėjimą, beveik kaimynystę su kitu pasauliu, su kuriuo sąlyčio laipsnis yra vienintelis mūsų vertės matas ir kurio ieškojimas, galimas daiktas, yra vienintelė mūsų prasmė. Kiekvienas čionykštis reljefas, slėnių kryptis, visą erdvę sudvasinančios mėlumos gausumas, staigiai nukirstų, kažkieno nugaltų, prieš kažką palinkusių uolų kontūrai, didesniųjų aukštumų tuštumas ir laukinė išvaizda – viskas reikšminga iki smulkmenų, išdėstyta ir sutvarkyta taip, kad mums nekliudytų, kad neabsorbuotų mūsų dėmesio tik sau, o kad prasiskleistų, sudarytų vagą, kuria mumysna srūva nečionykščiai dvelkimai”. Taigi didingos gamtos grožio išgyvenimas nulemia didesnį dvasinės veiklos troškimą, įkvepia sugebėjimą giliau mąstyti.

Kultūros kronika

Kovo mėnesį Kinijoje vyko 21-asis frankofoniškosios kultūros festivalis „Fête de la Francophonie“. Šiemet Lietuva festivalyje prisistatė net su septyniais trumpametražiais filmais. Pekine, Šenjange ir Tiandzine parodyti keturi vaidybiniai filmai – Karolio Kaupinio „Triukšmadarys“, Ernesto Jankausko „Anglijos karalienė pagrobė mano tėvus“, Gabrielės Urbonaitės „Plaukikė“, Giedriaus Tamoševičiaus „Džekis“ bei trys animaciniai filmai – Ievos Miškinytės „Saga“, Redos Bartkutės „Kaltė“ ir Igno Meilūno „Miškas“.

Kovo 20 dieną „Teatro Cantiere Florida“ Florencijoje parodytas išskirtinis Kauno šokio teatro „Aura“ spektaklis „Godos“. Žymios lietuvių choreografės Birutės Letukaitės ir dviejų choreografių iš Norvegijos sukurta me spektaklio pasaulyje susipina praeitis, dabartis ir ateitis, susitinka moteriškas jausmingumas, paslaptingos mitologijos būtybės ir futuristinio pasaulio vizijos. Kovo 21 d. Rokiškyje vykusiame teatrų festivalyje „Vaidiname žemdirbiams“ šis spektaklis pelnė geriausiojo vardą.

Kovo 30 dieną Londone, meno leidinių knygyne „Claire de Rouen books“ vyko Visvaldo Morkevičiaus fotografijų albumo „Public Secrets“ („Viešos paslaptys“) pristatymas. V. Morkevičius stebi aplinką (miestus ir žmones) ir ją perteikia subtiliai, minimalistiškai bei intymiai. Jo fotografijų subjektai – charizmatiški veikėjai, viešos istorijos ir privačios tiesos. Apie „Public Secrets“ rašė garsus britų meno žurnalas „Dazed and Confused“, „The Calvert Journal“, knyga buvo apdovanota „Kaunas Photo“ festivalyje.

Kovo 25 d. Kinijoje, Šandongo provincijos sostinėje Džinane, Šandongo meno muziejuje LR premjeras Algirdas Butkevičius atidarė parodą „Šiuolaikinės Lietuvos vaikų knygų iliustracijos“. Parodoje pristatoma 50 darbų – Kęstučio Kasparavičiaus, Stasio Eidrigevičiaus, Laisvydės Šalčiūtės, Mariaus Jonučio, Eglės Gelažiūtės-Petrauskienės, Rimanto Rolios, Ievos Babilaitės, Linos Dūdaitės, Rasos Joni, Karolio Strautnieko ir Nomedos Marčėnaitės iliustracijos. Perna čia viešėjo Mariaus Jovaišos fotografijų paroda „Neregėta Lietuva“.

Jurgis Baltrušaitis

Atkelta iš 7 psl.

A. Skriabinas ir Jurgis Baltrušaitis, 1913

Trečias dalykas, kurį atskleidžia laiškai, – tai J. Baltrušaičio bendravimas ir draugystė su žymiausiais Rusijos ir Vakarų Europos šalių inteligentais (rašytojais, režisieriais, aktoriais, muzikais). Jis dalyvavo naujasių tuometinių idėjų ir meninių formų svarstymuose. Dar daugiau – XX a. pradžioje būdamas Italijoje J. Baltrušaitis pristatė italų menininkams garsų anglų režisierių ir teatro dailininką Gordoną Craigą, su kuriuo buvo susipažinęs dar anksčiau. Mokėdamas keliolika kalbų jis sugebėjo, pavyzdžiui, taip išgyventi į italų kultūrą, kad itališkai rašė ne tik laiškus, bet ir eilėraščius. Ir dabartiniai italų filologai jo vartotą italų kalbą laiko žodinga ir turtinga. Stebėtinai J. Baltrušaičio sugebėjimas kitiems įkvėpti pasitikėjimo, drąsos įveikti gyvenimo sunkumus, pažadinti bei plėtoti kūrybines galias, pakelti asmenybės savivertę, duoti išmintingų patarimų. Štai G. Papinį jis vadina „nuostabiausiu sakalu, dideliu savo gyvenimo atradimu, aiškia-regiu, šventa siela“. Su juo bendraudamas lietuvių poetas jaučiasi gavęs paguodą, pastiprinimą, poilsį. Meilės laiškuose aktorei A. Koonen J. Baltrušaitis ragina „tarnauti tik skrydžiui, tik laisvam gyvenimui“: „Labai džiaugiuosi Jus apėmusia paslaptina ugnimi. Jos pašvaistė apšvietė ir mane. Kam skirta ši liepsna, nežinau, tik nesiliaukite liepsnojusi, liepsnojusi! Gyvenimas vis viena praeina, tad geriau sudegti, žūti džiaugsmingoje ugnyje, nei stumti dienas, kad ir šviesias, nei iš lėto nueiti visą savo kelią. [...] Tegul visas Jūsų gyvenimas pasidalina į dvi dalis: kelią į šventę, ilgą kelią į didžiąją šventę ir trumpą sugrįžimą iš jos, tą šviesų sugrįžimą iš nežemiškų aukštumų, kai Jūsų akys kupinas spindesio, skaisčių ugnelių, dar dega auksu ir smaragdu, prikaustytos prie regėjimų, iš kurių susideda auksinė pasaka žmogaus širdyje“.

J. Baltrušaičio bendravimą galima vadinti pokalbio sferomis, kurioms būdinga aistros ir minties vienybė. Jis kaip tik ieškojo tokių išraiškos formų, kur mintis taptų aištinga, o aistra – apmaštyta. Tai ryšku ir jo draugystėje su garsiu Rusijos filosofu, fenomenologijos pradininku Rusijoje, Edmundo Husserlio

mokiniu Gustavu Špetu, stalinistinio teroro laikais 1937 m. nužudytu Sibire. Lietuvių poetas susirašinėjo su juo iki pat pastarojo mirties. Paklausykime, kaip J. Baltrušaitis kreipiasi į savo draugą 1912 m.: „Nuo pirmo mūsų susitikimo pajutau giliausią žmogišką pasitikėjimą ir herojišką viltį Tavimi. Žinojau, kad Tu tai pateisinsi. Aleliuja! Sakau tai tvirtai ir griežtai. Prašau atsistoti, garbusis Valdove: per Tave turi įvykti naujas slavų atsivėrimo stebuklas. Tik apie tai kol kas niekam nesakyk“. Jau būdamas tremtyje G. Špetas laikė J. Baltrušaitį vieninteliu, sutiktu savo kelyje, ir gailėjosi, kad nepakankamai išgilino į jo išmintį, kurios kupinas jo santykis su pasauliu. Tarsi atsiveikindamas rusų mąstytojas baigė savo 1936 m. laišką tokiais jaudinančiais žodžiais: „Myliu, gerbiu Tave ir nenoriu išsiskirti su šiuo gyvenimu, nesusitkęs su Tavimi ir neišbučiavęs Tavęs. Ištikimas Tau iki gyvenimo pabaigos, Tavo Gustavas“.

Jau anksčiau buvo žinomas tiesiog herojiškas J. Baltrušaičio gerumas ir pasiaukojimas kitiems žmonėms. Lietuvos ambasados Maskvoje darbuotojai yra pasakoje, kad visą maistą, gautą iš Lietuvos XX a. trečiame dešimtmetyje, jis išdalindavo savo pažįstamiems rusų inteligentams. Dabar patys rusai atveria ir kitus jo gerumo darbus: prieš keletą metų režisieriaus J. Cymbalo susuktame dokumentiniame filme „Sidabro amžiaus riteris“ pasakojama, kaip J. Baltrušaitis nuo stalinistinio sunaikinimo išgelbėjo keliolika žymiausių Rusijos intelektualų: Marčą Chagallą, Konstantiną Balmontą, Mariną Cvetajevą, Mstislavą Dobužinskį, Osipą Mandelštamą ir kt., kaip bandė išgelbėti G. Špetą. Jis išduodavo jiems Lietuvos vizas Kaune ir taip jie galėjo išvykti į Vakarus.

Neskelbtų J. Baltrušaičio laiškų dar yra Lietuvoje, Rusijoje, Prancūzijoje, Italijoje, gal dar Norvegijoje ar kitose šalyse. Dar kol kas nepasiekiamas poeto anūko namuose Paryžiuje saugomas J. Baltrušaičio archyvas. O ši laiškų rinktinė atveria dalį naujų legendinės po asmenybės klodų, kuriuos pažinti aktualu ir mūsų kultūros, ir valstybingumo istorijai. □